

Megjelenik minden hónap 10-ikén, legalábbis 2¹/₂ nagy nyolczadrét ivnyi tartalommal; időnként fametszetű ábrákkal illusztrálva.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLÖNY.

HAVIFOLYÓIRAT
KÖZÉRDEKŰ ISMERETEK TERJESZTÉSÉRE.

E folyóiratot a társulat tagjai az évdíj fejében kapják; nem tagok részére a 30—33 ívből álló egész évfolyam előfizetési ára 5 forint.

XIX. KÖTET.

1887. JANUÁRIUS

209-IK FÜZET.

A MAGYAR HALÁSZÉLETBŐL.*

I. A »LÁTOTT HAL«.

Szent Márton napja körül az idő már késő ősze jár. A fák lombja, elsárgulva, rég lehullott s a Balaton szabadon vágatató, borzongósan hideg szele a tihanyi fokon végig söpörve, fölkapja azt a lombot, megkavarja a nagy ürben, azután — mintha unná a játékot — kiereszti. A lomb elül a habok taraján, mint a felriasztott seregély-madár kóválygó csapata az ingó nádas sűrűjében.

Az avar fakó színben, a szántódi nádas aranyos barnában alussza álmát s a madárvilág is teljesen megváltozott; vele az egész tó képe, melynek oly jellemzően kiegészítő része épen a madarak élete, mozgalma.

Eltűnt a kűszvágó, mely sokaságával, lengő röpülésével, hófehér színével a tó nyári képének oly annyira megadja a tenger zamatát.

A kócsag, a szürke és vörös gém már nem riadoz fel a szélvizekből; a bölömbika elhallgatott; a nádiveréb rikácsolása azonosképen.

Most a vadludak s a siető, részben az észak messze tájairól érkező ruczaseregek uralkodnak a levegőben, az északi sark tájáról való bűvárok pedig a nyugtalan vizeken; de igaz, a lócsér is kering és lebeg a habok fölött, csakhogy vendég voltát rögtön elárulja: megjelenik — eltűnik.

A síkvíz csillogása, színek szerint változó játéka is másnemű már.

Borús napokon az ólom színe az uralkodó; tiszta időben a tengerzöld. — Ha a szél elül s szakadozott felhők borítják az eget, ekkor a nap világa foltosan éri a vizeket s a foltok, néha elnyúló szalagok, hol smaragd-, hol nilus-zöld színben tündökölnék.

A tónak egyes részeit köd borítja; s ha a tihanyi fokról akár

* Mutatvány »A Magyar Halászat Könyve« sajtó alatt levő munkából.

Balatonfő, akár Balatonfenék felé tekintünk, szemünk a ködbe téved, s partot nem érve, valóságos tengeri képet élvez.

S e fölséges víz mélyében is más ilyenkor az élet.

A Balaton heringhala, a garda, az ezüstösök között a legragyogóbb s alak szerint a legfeltűnőbb — alakjáról a Tisza kardkeszege, a Bodrogrköz kaszakeszege — óriási seregekbe verődik s valami titokzatos nyüzsgést, vándorlást végez; épen mint az oceán heringje.

E haltömegek ekkor oszlopszerűen töltik be a víz egész mélységét, a fenéktől a színig; néha annyira, hogy a legfelsőbb réteg viczkádozásától hűrványt vet a tó színe.

Természetes, hogy a merre ez a haltömeg mozog, megváltozik tőle a víz színe, csillogása is; az a pont, a hol a halsereg van, sötét, sajátságosan biborbarnás színt öltve, kivált csendes időben s magasabb helyről, már messziről látható.

Ez időtájban Tihany hét halászbokra sajátságos életet él.

Hajói fölszedett, kivetésre kész öregszerszámmal minden perczen indulhatnak.

Az evezők tolla a víz fölött, a külső csapó a hajóban kézügyben, a belső csapó a hajó peremén nyugszik; a macska kötele gondosan karikába van fejve; mellette a kóta, egy jókora gyékénynyaláb.

Minden bokor hajója mellett tanyáz; csendes pipaszó mellett vesztegelve, várja a jó szerencse hírét, vele az indulás percét. Aggodalma semmi sincsen, mert hiszen minden bokor kiállította őrszemét, a melynek az a föladata, hogy a *hegyenjárókat* lesse.

A hegyenjáró hajnalhasadtával fölhúzta nagy csizmáját, foltos ködmönét; nyakába akasztotta megviselt subáját, fölére húzta kucmáját s meghágta a tekintők egyikét. A csúcson megállapodott s hatalmas botjára támaszkodva, ráveté szemét a tó tükrére; bozontos szemöldökét összerántva, nincs az a sólyommadár, a mely élesebben s apróbbra vizsgálná sólyomszemével a tarlót, mint vizsgálja az ő valóságos sólyomszemével a vizeket a hegyenjáró: lesi a sötét foltnak a megjelenését.

A hét halászbokor hét hegyenjárót állít ki, mert hét csúcs a haltekintő; a nyolczadik csúcsot hol az egyik, hol a másik hegyenjáró hágja meg — úgy változatosság kedvéért.

A csúcsok im ezek:

Északkelet felé: Akasztó, Nyársoshegy, Ekkó, Dalvárdomb.

Ezekről a hegyenjárók a Balatonfő felé tekintenek.

Délnyugat felé: Pusztatemplom, Sóspartok hegye, Gurbicsatető, Csúcshegye.

Ezekről Balatonfenék felé örködnek.

Ezek a hegyenjárók egytől egyig tapasztalt, kipróbált, éleslátású s a tó tükrét színe, csillogása, hináros helyei szerint bámulatos pontossággal ismerő halászok, a kik még az arányoknak távolság szerint való apadását is pontosan meg tudják ítélni, a mi a látott hal elfogásánál igen lényeges föltétel.

Most már visszatérhetünk a veszteglő bokrokhoz s őrszemeikhez.

Az Akasztón levő hegyenjáró halat lát. Teli torokból s azzal a bizonyos vontatottsággal, a mely a szónak nagy távolságra való megérthetőségét biztosítja, lekiált a bokrok felé:

»Háájóóráá!!«

Hogy a jeladás arra az esetre is biztosítva legyen, ha a hang nem érné el az őrszem-fülét: lekapja subáját, botjára tűzi, s magasra emeli.

Az őrszem erre a bokrok felé kiált, ezek pedig talpon teremve, hajóikra rohannak.

Az evezők húzópántja egy pillanat alatt a vonószegbe van akasztva, s nyolcz evező tolla belevág a vízbe.

A hálóvető legény most a macska mellett áll; a kormányos, háttal a hajó orra felé, megszorítja a kormány kacscsát, s szemét a hegyenjáróra szegezve, lesi annak minden mozdulatát, mert a mozdulatok jelek s a hajót ezek szerint kell kormányoznia.

A látott hálnak se törvénye, se szabálya: ki tudja honnan jön, vagy merre tart; ma itt, holnap ott mutatkozik, azért »szabad a vásár«.

A jelre mind a hét hajó kirohan; a legénység a rugófába veti meg a lábát s szakadásig megfeszített karral, derékkal evez; ilyenkor vége a barátságnak: a létért való küzdelem kiszóltja az irigységet, az indulatosságot is, s ha roham közben két hajó elállja egymásnak az útját, vagy épen összeakad, van káromkodás, sőt néha döngetés is bőviben. Ekkor nincs halásztartikus!

A hegyenjáró azalatt azt a hajót tartja szemmel, a mely jó irányban halad s ehhez szabja jeladását, mely a következő:

1. Subáját, vagy néha egy halászgatyát is, hátfelől előre felé csapdossa; ez azt jelenti: »Előre!« s ekkor a kormányos változtatlanul tartja az irányt.

2. Subáját balról jobbra csapdossa; ez azt jelenti: »Jobbra tarts!« mire a kormányos jobbra térve, addig halad az új irányban, a míg csak a hegyenjáró ezt a jelt adogatja.

3. Subáját jobbról balra csapdossa; ez azt jelenti: »Balra tarts!«

4. Mihelyt a hegyenjáró észreveszi, hogy valamelyik hajó kellő-

képen megközelítette a látott halat, hirtelen a földre veti magát, ez azt jelenti: »Vesd ki a macskát!«

A macska leszáll a tó fenekére s megkapaszkodik; de a kötélet folytonosan eresztik, mindaddig, a míg a hegyenjáró, ki ismét talpra állott, új jelt nem ad.

5. A midőn a hegyenjáró észreveszi, hogy a hajó oly közel van a látott halhoz, hogy a hálóval bekerítheti, másodszor veti magát a földre, a mi azt jelenti, hogy:

»Vesd ki az istápot, tedd ki a kótát!«

Ennek megértésére tudnunk kell, hogy a háló egyik istápjá ekkor már a macskát tartó kötélhez van kötve, tehát mihelyt a hajóból kivetik, a macska helybentartja; a kóta az a derék gyékény nyaláb, melyet vékony zsineggel a tartókötélhez kötnek, s mely a víz színén úszva, a helytálló istáp helyét s így azt a pontot is jelezi, a melyre a háló másik istápjával keríteni kell.

6. Ezalatt a hegyenjáró újra felállott s a mint észreveszi, hogy a háló elfogyott, vagyis ki van vetve s a hajó kellőképen túljár a látott hal tömegén, harmadszor veti magát a földre, a mi azt jelenti, hogy:

»Vesd ki a másik istápot és keríts a kótára!«

Ekkor a hajó kört vág az úszó kóta felé s a háló nagyjából bekerítette a látott hal tömegét.

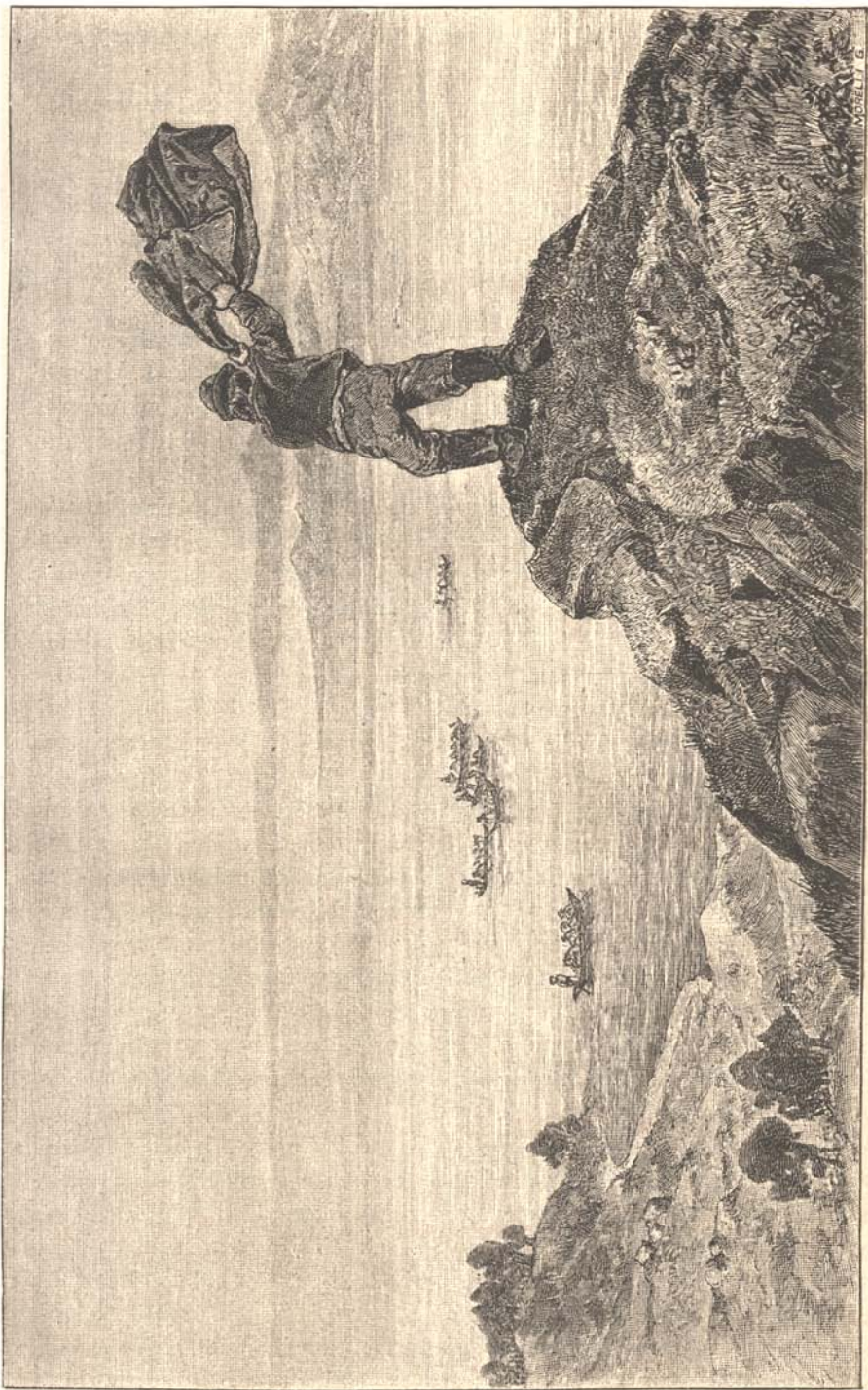
Ekkor minden ember a hegyenjárót nézi, ki még mindig szemmel tartja a halat s mikor észreveszi, hogy a riasztásnak ideje érkezett, letérdel, s a csomóba fogott ruhával verdesi a földet; ez azt jelenti, hogy az evezőkkel dörömbölni kell, hogy a hal a hajó felé álló két istáp közt ki ne osonjon.

Az utolsó jel az, hogy a mikor a két istáp összeér, tehát a fogás biztosítva van, a hegyenjáró a subára hajtja a fejét; ez azt jelenti: »Megvan.«

A víz színén most burványt vet a bekerített garda ezernyi ezre; a legfelsőbbek átvetik magukat a háló fölé; a mélységben levő haloszlop szétriad s ezekből jut a többi bokornak is, mely a hegyenjáró jeleit magára magyarázta ugyan; de nem jó helyen kerített.

Ez egy rendes »látott hal« fogásának a menete. De van annak változata, sőt néha gonosz vége is.

Ha a halak tömege messze jár a legjobb irányban levő hajótól — messze befelé a Balatonban, akkor a hegyenjáró futásnak ered a hegyről lefelé, tehát a tó irányában, mire a hajók erős evezőcsapással iramodnak ki a víz síkjára.

A LÁTOTT HAL.

MOSELY G

Ha nagyon befelé találtak evezni, akkor a hegyenjáró hegynek iramodik s a hajók partfelé sietnek.

Ha a hegyenjáró azt akarja, hogy csak keveset tartsanak a part felé, akkor leguggol s kezeire is támaszkodva, farával verdesi a földet; ha befelé, ekkor nagy komplimentet vág.

Az előbbieket és ezek a »becsületes jegyek«; de van csalóka jegy is, mikor t. i. a hegyenjáró összebeszél valamely bokorral s megegyezik bizonyos mellékjegyekben, leginkább a következőkben, például:

»Balra« jelt ad, hamisan; nyomban utána a jobb kéz hüvelykujjával megböki az oldalát; a szokásos »balra« jellel tehát eltereli a többit, a mellék vagy hamis jellel igazítja a jó irányba azokat, a kikkel összebeszél; néha a lábát térdben meghajtva, a fara felé rúg.

De a turpisság rendszeren hamar kisül, mert legalább is hatvan ember szeme örködik a »böcsültre« s a mire kisült, a hegyenjárónak gonosz a napja, s az összebeszél ős bokoré sem valami ünnep.

Ilyenkor fel van függesztve az articululus; statárium áll össze; káromkodás a szóbelisége, az ítéletmondás és a végrehajtás pedig teljesen a »Tzibék« ágasfájára van bízva.

Ritkán történik; de megtörténik.

Egy-egy sikerült fogás 150—200 tarisznyát is hoz, tehát száz mázsa halat is vet ki a szárazra.

Természetes, hogy a hegyenjárót a helység született és fáradhatatlan őrszeme: a gyereksereg is észreveszi s szemmel tartja; s még természetesebb, hogy a mint a hegyenjáró subáját lekapja s botra tüzi, a látott hal hire a szó azon értelmében szétfut Tihany utczáin s be a házakba. Ilyenkor csak a lábáról leesett beteg, agg vagy nyomorék marad veszteg, a többi népség minden kigondolható edényt fölkapva, leszalad a partra, mert az ősi szokás úgy tartja, hogy a halhelyen még a vizen összeakadt komák is megbékülnek s az egész halászság igaz magyar bőkezűséget gyakorol a »jut is, marad is« elve szerint.

Megtöltik a gazda tarisznyáját, a gazdasszony kötényét, köcsögét; minden gyerek ihanyra fűzhet egy pár gardát; jut a Szántódra átkelő utasnak, a cserkésző cigánynak s ha valami kuvasz tévedt oda, vetnek még annak is s csak ekkor osztozkodik a szerencsés bokor, természetesen ős Tihany régi mértéke szerint, mely nem font, se kilo, se mázsa, hanem az egy rőf vászonból készült halász-tarisznya, mely arról is nevezetes, a mint már említve volt, hogy a gazdasszony azt a rőföt nem is rőfön, hanem a karján és a mellén méri ki.

A midőn a garda így beütött, az egész környék vele él s a hal, noha szálkás, balatoni módon elkészítve, kitünő, jóízű eledel. A készítése módja a következő: Letisztítják a hal héjját, a halat megforgatják lisztben, kevés zsírra vetik és jó ropogósra, majdnem szárazra, kirántják. Így elkészítve, az ember ujaival foghatja a halat, kényelmesen kiszedheti a nagyobb szálkáit s bátran költheti el, a törekenynyé vált apróbb szálkával együtt.

A látott hal bekerítése azonban nem épen gyakori. A Balaton háborgása, makacs ködök elfedik a nyüzsgő tömegeket s ilyenkor a hegyenjáró reászorúl egész testi-lelki edzettségére. A tihanyi fok vulkanikus, hegyes csúcsain erősen vág a szél, a dara; de a magyar halász hosszan tűrő, vastestű ember, a ki »virtust« csinál abból a daczból, a melylyel az idő viszontagságaival szembeszáll; erre a daczra rátartós.

Ha valami, úgy a »látott halra« való halászat avatja a Balatont »magyar tengerré«, mert a halászat e módja szakasztott mása az észak tengerein folyó heringhalászatnak, azzal az egy különbséggel, hogy a míg a heringhalász csülkőkön magasra hágva lesi a halak seregeit, a tihanyi hegyenjáró őrhelyét a föld izzó keblének lehellete hányta föl kellő magasságra; hegyet készített a lába alá.

A hagyomány azonban e halászatnak egy régibb módját is őrzi.

Hajdanában, mikor Tihany félszigetét még erdő borította s a nép téli munkáját az erdő szolgáltatta, a halászbokrok nem tanyázhattak naphosszat a parton s a hegyenjárás is inkább önkéntes volt.

Akkoron a hegyenjáró kiállott a csúcsra s a falutól a hegyenjáróig, kellő távolságban gyermekzők állítottak föl.

Mihelyt a hegyenjáró észrevette a »látott halat«, oda kiáltott a legközelebb álló gyerekek:

»Gaardaa!«

Szájról szájra röpült a hír a helységbe s az az ember, asszony, a ki a templom táján hallotta a jó hírt, fölszaladt a toronyba s félre verte a harangot, minek hallatára a halászember ott hagyta munkáját s kirohant a partra.

Annyi bizonyos, hogy a »látott hal« a magyar halászatnak legvonzóbb képei közé tartozik.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedély — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhetsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.